

A bizottság a következő pályázatokat tette „várólistára”:

Intézmény	Támogatott adatbázis
SZTE Egyetemi Könyvtár MTA Regionális KutatóKözpont, Pécs MTA Csillagászati Kutatóintézet Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem OMIKK	ACM Digital Library GEOBASE teljes adatbázis 1994-től „Full text” folyóiratok, SIMBAD, ADC-CD-ROM Military and Defence Policy Abstracts Expanded Academic ASAP™ International, Biography Resource Center
MTA Ökológiai és Botanikai Központ	Environmental Biology of Fishes, Hydrobiology, Journal of Agricultural and Food Chemistry, Journal of Applied Phycology, Ecology
Magyar Képzőművészeti Egyetem	Marburger Index 5 th edition, BHA, Design and Applied Arts Index/2001, Art Bibliographies Modern, The Grove Dictionary of Art from McMillan, Canadian Heritage Information Network
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Monumenta Germaniae Historica

/OTKA Hírlevél, 2000. 2. sz. p. 1–2./

(V. P. É.)

Miért nem könyvtár a web?

Az internet, s különösen a web információs forrásai elképesztő ütemben nőttek az utóbbi években. Ráadásul időtől és helytől függetlenül állnak a használók rendelkezésére. A használók száma a világon elérte a 90 milliót, s folyamatosan növekszik.

Miért okoznak mégis nyugtalanságot bizonyos jelek a felsőoktatás irányítóiban, a könyvtárosi közösségekben? Akár tetszik, akár nem, milliók használják úgy a webet, mintha könyvtár lenne. A web azonban nem könyvtár, bár benne van a lehetőség, hogy megváltoztassa az ismeretek létrehozásának, elosztásának és alkalmazásának alapjait.

Mit nyújt a web, és miért kell komolyan venni?

A web milliók számára majdnem mindenütt jelen levő információs forrás. Ráadásul az iskolás korosztályokban növekszik leggyorsabban a használata, s vonzóbb médiumot és oktatót jelent számukra, mint a tankönyv vagy a könyvtáros. Mert szinte elbűvölő vonzereje van.

A személyi számítógépek ma már mind rendelkeznek belső modemmel és webböngészővel, így a hálózathoz való kapcsolódás nem jelent problémát. A használók hozzájuthatnak az információhoz az oktató, a könyvtáros segítsége, a Dewey-rendszer ismerete nélkül, s nem kell igazodniuk a könyvtár nyitva tartásához.

A kutatóknak gyakran a világon egyedülálló gyűjteményekre van szükségük, amelyeket személyesen nem kereshetnek fel. Az egyes embe-

reknek gyakran nagyon különleges információs igényeik vannak, s a web egyre inkább képes kielégíteni ezeket.

Úgy látszik, a web képes mindennek eleget tenni. A probléma mégis abban áll, hogy a web néhány lényeges ponton más, mint a könyvtár.

Miért nem könyvtár a web?

Először és mindenekelőtt: nem található meg minden rajta. A digitalizált anyag mennyisége a nyomtatott dokumentumokhoz képest elenyésző. Sok gyűjtemény mérete egyszerűen nem teszi lehetővé a teljes digitalizálást.

Minden jó kutató tisztában van vele, milyen veszélyes egy információforrás esetében a mélység és teljesség illúziója.

Másodszor, a weben levő anyag jó része nem felel meg a hitelességi követelménynek, amelyet a könyvtár teljesít gyűjteménye felépítése során. Hiányzik a szakmai ellenőrzés, az intézményi háttér. (Ez utóbbi különösen veszélyes az orvosi információk esetében.)

Harmadszor, a weben levő anyag nem katalogizált. Nincs sem formailag, sem tartalmilag megfelelőképpen feltárva. Minimális a gyűjteményi szervezethez és szerkezete. A legtöbb keresőeszköz a szógyakoriságon alapul, s nem az információ tartalmán, pedig csak a mennyiségi információ-visszakeresés esetében fogadható el a statisztikai megközelítés a szemantikai helyett.

A rendelkezésre álló eszközök túlságosan leegyszerűsítettek ahhoz, hogy velük hatékony keresést lehessen végezni, különösen az információ

ijesztő mérvű felhalmozódása miatt. A web kiválóan alkalmas „valamit” találni egy témáról, nagyon kurrens és gyorsan változó információ meglegelésére, s kommunikálni hasonló érdeklődésű személyekkel, de egyre kevésbé van hasznára az érdemi információkeresőknek, mert a web keresőeszközeinek kifejlesztői megfeleltek a szemantikai megközelítésről.

A Netscape, a Yahoo stb. már témák szerinti hierarchikus rendbe rendezi a helyeket. De ez csak a helyekre vonatkozik, s továbbra is a szógyakorúságon vagy a forrástípuson alapszik. Mégis azt igazolja, hogy csak a megszervezett információ jelent valódi segítséget a használónak. A web jelenleg olyasmi, mint ami a Library of Congress lenne, ha teljes anyagát padlón heverő, rendezetlen halmokban tárolná.

Érdekes, hogy a használók a keresőhelyeket nemcsak az interneten való eligazodáshoz veszik igénybe, hanem azokért a szolgáltatásokért is, amelyek ezeken találhatóak (linkek más helyekhez, hírtartalmú, és szórakozást, játékokat kínáló helyekhez).

Mit jelent mindez a könyvtárak és könyvtárosok jövője szempontjából?

Sokan, akik szembesültek az internet és a web lehetőségeivel, megkérdőjelezték a könyvtárak szükségességét. Furcsamód ezek a lemondó jóslatok egybeestek a könyvtárak növekvő használatával. Ez a paradoxon a könyvtárak lényegének meg nem értéséből és abból fakad, hogy nincsenek tisztában azzal, milyen értéket adhat hozzá egy felkészült könyvtáros az információhoz.

Már az alexandriai időktől kezdve a könyvtárak a rögzített ismeretek célszerűen azonosított gyűjteményeit tartalmazták (ezt hívják a webkorszakban „tartalomnak”). A gyűjtemények növekedésével szükségesnek mutatkoztak különféle eszközök (szakrendszerek, katalógusok, bibliográfiák stb.) a hozzáférés megkönnyítésére. Ezek a szekunder információs források a szakterületek és diszciplínák szerkezetének és egymáshoz való viszonyuknak megfelelően írták le a könyvtári gyűjtemények tartalmát. A könyvtárakra hárult a gyűjtemények és a feltáró eszközök hosszú távra szóló megőrzése is.

A könyvtárak egy sor szolgáltatást nyújtanak a rögzített ismeretek helyi és távoli gyűjteményeihez való szellemi és fizikai hozzáféréshez. Ezek közé tartozik a használók felkészítése a gyűjtemények és az eszközök használatára.

A digitális publikációs és a webes környezetben is tovább fognak élni a fentebb említett könyvtári funkciók, ha kiterjedtebb és változó formákban is:

- Megmaradnak az anyagok célszerűen azonosított gyűjteményei, még ha nem is lesz szükséges ezeket a könyvtár épületében tárolni. A könyvtár továbbra is fizikai helyként mutatkozik a nem digitalizált dokumentumok esetében, s azok számára, akik nem engedhetik meg maguknak a hozzáférés eszközeinek a beszerzését.
- Az egyes dokumentumokra és magukra a gyűjteményekre vonatkozó metaadatok vagy tartalmi leírások, a hozzáférés módjára és jogára adott útbaigazítások előállítására. (A metaadatok kifejezést hagyományosan a numerikus adatbázisokhoz csatolt leírásokkal kapcsolatban használták, megkönnyítendő az adatértékek értelmezését. Mostanában egyre inkább a tartalmi deskriptorok összességére értik a digitális környezetben.) A digitális és nem digitális anyagok közötti kapcsolódást kombinált metaadatléírások teszik lehetővé, amelyeket a weben tesznek közzé.
- A gyűjtemények és a hozzájuk kapcsolódó metaadatok, valamint hozzáférési eszközök megőrzése. Az archívumok hosszú távú megőrzése lényeges funkció, amelyről azonban gyakran megfelelnek.
- A hozzáféréssel és a használóképzéssel kapcsolatos szolgáltatások, beleértve az információtartalomnak a használó megbízásából történő elemzését és értelmezését.

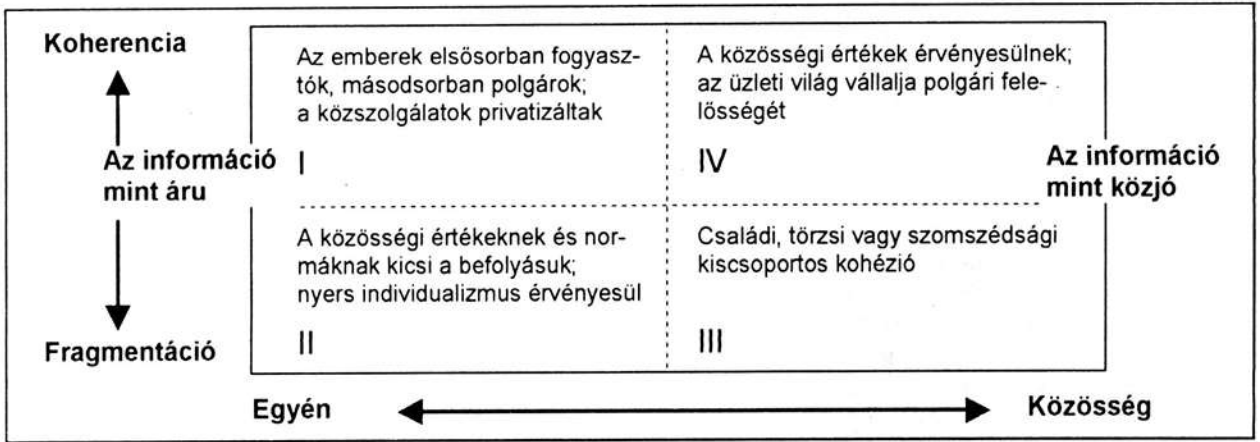
A könyvtári szerepek változásával párhuzamosan a könyvtárosi szerepek is módosulnak.

Nem változik azonban a könyvtárosmesterség két alapvető eleme: a használók ismerete és a rögzített ismeretek által tükrözött területek ismerete. Mindkettő jelentősége tovább nő, bár a weben levő anyag tömege miatt specializálódásra lehet szükség.

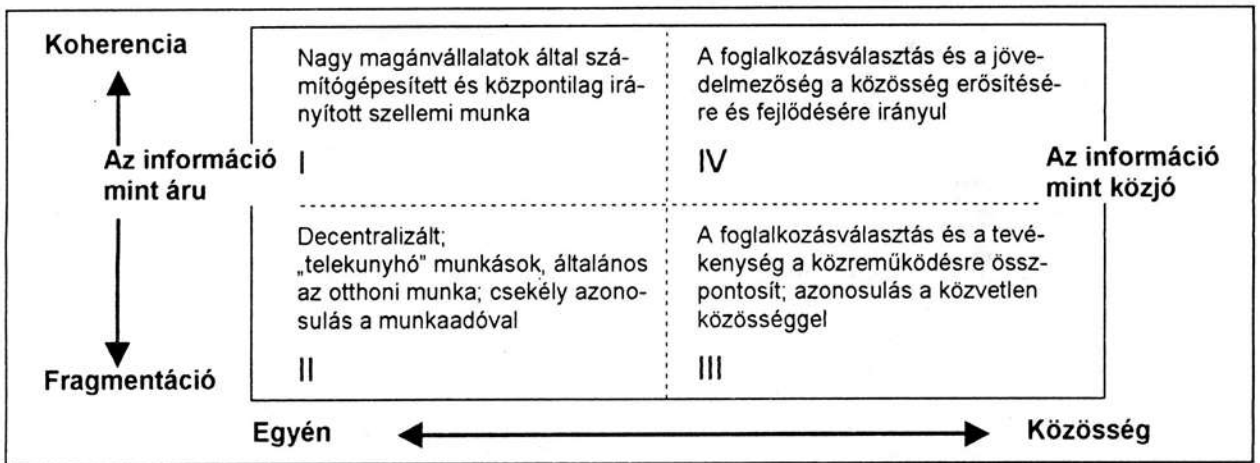
A használókat azok a könyvtárosok szolgálhatják optimálisan, akik tisztában vannak a használói közösség érdekeivel, és járatosak a számukra szükséges ismeretforrások terén.

A könyvtárosok gyűjteményépítőkből az ismeretek felkutatóivá válnak. Egy olyan környezetben, amelyben mindenki publikálhat, a könyvtárosnak kell megtalálnia az „aranyrögöket” az egyes szakterületeken. A digitális anyagok hitelesített gyűjteményeinek összekapcsolása a nem digitális anyagok hiteles gyűjteményeivel a komoly használók számára jelentős értéknövekedést jelent.

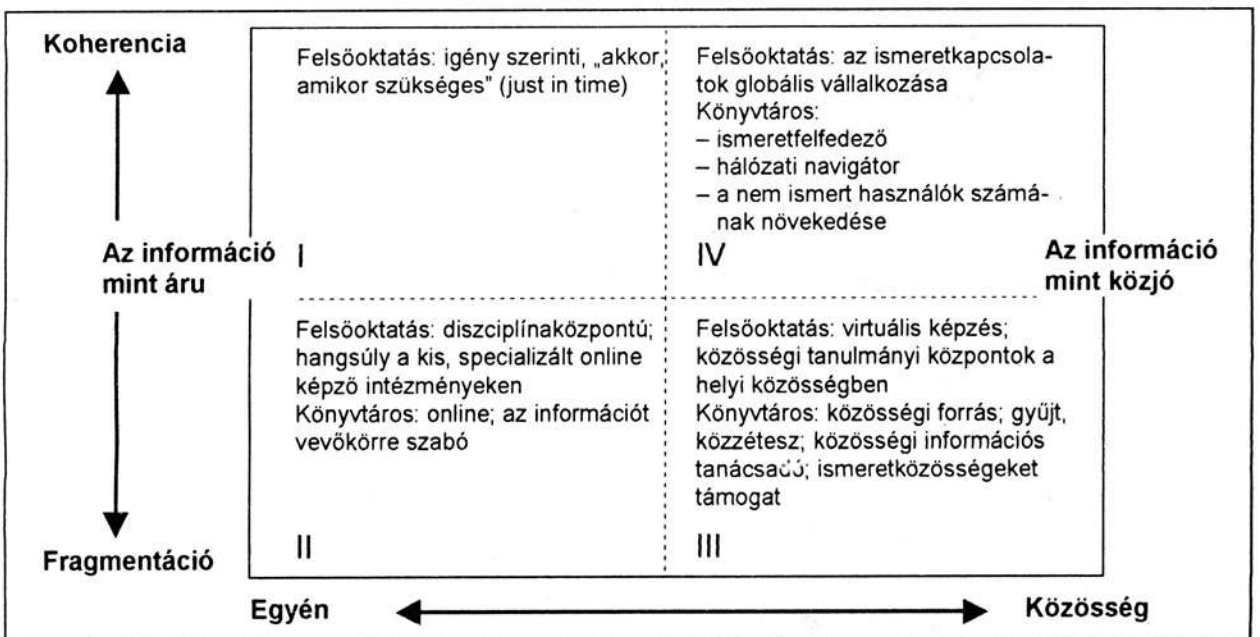
A könyvtárosok szakozókból, katalogizálókból, indexelőkből a metaadatok kifejlesztőivé és kiadóivá válnak. A hagyományos szerepek kiterjesztéséről van szó. Olyan eszközök előállítására van szükség, amelyek szellemi tartalmat, strukturális és eljárási információt nyújtanak, a korábbinál sok-



1. ábra A társadalom lehetséges trendjei



2. ábra A munka lehetséges trendjei



3. ábra A felsőoktatás és a könyvtár trendjei

kal nagyobb mélységben és részletességgel (pl. egy jelentésben található táblázatot azonosítani és hozzákötni egy adatbázis másik tételéhez). A könyvtárosok, akik ismerik használoik gondolkodásmódját, rengeteg időt takaríthatnak meg számukra ilyen eszközök alkalmazásával.

A könyvtárosok az információ-visszakeresés specialistáiból navigátorokká és expedíciós kalauzokká válnak az ismeretek világában. A navigátoroknak birtokában kell lennie a keresőeszközök lehető teljességének, és hatékonyan kell tudnia használni őket, mert csak így töltheti be értéknövelő szerepét. Az ismeretek táguló világában a könyvtáros új területekre induló expedíciók tagja és vezetője lehet, új ismeretforrásokat fedezhet fel fizikai, eljárási és szellemi értelemben egyaránt.

A referenzskönyvtárosokból információelemzők és ismeretértelmezők válnak. Az információtartalom gyors növekedése következtében a használó segítségre szorul a számára szükséges információ kiemelésében és saját szempontjából való kiértékelésében. A könyvtárosok mindeddig elzárkóztak ettől a szereptől, az igény mégis tagadhatatlan; bizonyítja ezt az információs brókerek megjelenése is.

A könyvtárosoknak tényleges partnerekké és oktatókká kell válniuk. A könyvtárosoknak nemcsak egymással, hanem használoikkal is kapcsolatokat kell kiépíteniük. Ráadásul olyanokkal is, akiket közvetlenül nem is ismernek, tőlük távol élnek, s a kooperációt igen rövid idő alatt kell megteremteniük. Hagyományos oktató szerepüket folytatva elsősorban a megfelelő források megtalálására és kiértékelésére kell másokat is megtanítaniuk.

Mi következik mindebből az oktatásra, tanulásra és kutatásra nézve a 21. században?

A web nyilvánvalóan megköveteli, hogy mindenki rendelkezék az információ-visszakeresés készségeivel, beleértve azt is, ami korábban a könyvtárosokra hárult, vagyis a források verifikálá-

sát és megvizsgálását. A felnőttoktatás kiterjedése, az egész életen át tartó tanulási folyamat, de a vállalatok igényei is hangsúlyozzák ezt a követelményt.

A probléma nem korlátozódik a felsőoktatásra vagy a könyvtárakra; újra kell fogalmazni minden közintézmény szerepét, amely az információ előállításával és elosztásával foglalkozik (iskolák, kórházak, könyvtárak, parkok, múzeumok, televíziók, rádiók, községi számítógépes hálózatok, nyilvános hozzáférési pontok, nonprofit információszolgáltatók stb.).

A különböző szerepek, különösen ami a felsőoktatást és könyvtárait illeti, nagyban függenek attól, milyen irányban fejlődik a társadalom az elkövetkező 10–20 évben. A leghelyesebb többféle lehetőséggel számolni. A vizsgálódások az egyén és a társadalom közötti feszültségre, valamint a közösségekben mutatkozó kohéziós és fragmentációs trendekre utalnak, valamint az információ áruként vagy közjóként való felfogására. E tényezők segítségével mátrixokba foglalhatók a társadalomnak, a munka világának és a felsőoktatási-könyvtári változásoknak a lehetséges irányai (lásd 1., 2., 3. ábra).

Meg kell értenünk, milyen a web, és miért nem könyvtár. Számolnunk kell azonban vele, mert egyre többen úgy hiszik, hogy helyettesíti a könyvtárat. Kompenzálnunk kell hiányosságait, és meg kell erősítenünk a könyvtárak szerepét. Tudnunk kell, mit jelent a web és a könyvtár közötti különbség a könyvtárak és a könyvtárosok jövőjére, valamint az oktatás, tanulás és kutatás 21. századi jövőjére nézve. Ha a felsőoktatás és a könyvtárosság nem foglalkozik haladéktalanul ezekkel a problémákkal, ez kikezdheti az ismeretgazdálkodás jelenlegi alapjait.

/GRIFFITHS, José-Marie: Why the Web is not a library? = FID Review, 1. köt. 1. sz. 1999. p. 13–20./

(Papp István)

Webalapú nyilvános online katalógusok: a hagyományoktól az innováció felé

Elvárható lenne, hogy egy innovatív környezet innovatív termékek születéséhez vezessen. A webalapú nyilvános online katalógusok azonban nem bizonyulnak ilyennek, mert szerkezetük, karbantartásuk és kezelésük túlzottan ragaszkodik a könyvtári hagyományokhoz. Az is csak a fejlődő információtechnika nyomásának, ezen belül az internet megjelenésének köszönhető, hogy a kézi

katalógusokat hűen tükröző első generációt egy második követte, amelyben már megjelentek a kereskedelmi adatbázisoknál használt hasonló visszakereső technikák.

A katalógusok fő funkciója – a webalapúaké is – az, hogy egyrészt egy mű bizonyos adatai alapján megtaláljuk annak lelőhelyét, másrészt hogy egy keresett témához kikereshessük az adatbázis-